

Transkripsjon av podkast fra Skeivt arkiv:

På sporet av Dermot Mack.

Skeivt arkiv går i sporene etter en lite kjent, men sentral homo-aktivist fra 50-tallet. Bjørn André Widvey og Runar Jordåen finner fram til mannen som var en av de første lederne av den norske homobevegelsen, men som få har hørt om i dag. Historien begynner med at de to leter etter et hus i Bergen.

(Podkasten er automatisk transkribert og renskrevet, for det meste av ChatGPT.)

Tid: 28 min

Intro:

Takk for at du hører på Skeiv historie, podcastserien som kommer fra Skeivt arkiv ved Universitetet i Bergen. Husk å abonnere, så går du ikke gårlipp av noen episoder.

Dagens utgave presenteres av historiker ved arkivet, Runar Jordåen sammen med arkivets Bjørn André Widvey. Sammen er de på sporet av en lite kjent historie fra homo aktivismen på 1950-tallet.

(De to er ute og leter etter et hus i Bergen.)

Bjørn André Widvey:

Det ser ut som det var...

Runar Jordåen:

Stilig.

Bjørn André Widvey:

Ja, det er det. De holder på å pusse opp.

Runar Jordåen:

Jeg tror det var det huset der, for det ligner veldig på ....

Bjørn André Widvey:

Altså på toppen av Kalvedalsveien med utsikt, den aller beste utsikt over Bergen. Så ligger det et flott gammelt hus med sjarm og historie. Det bærer tydelig preg av sin tidligere storhet, men nå er det litt slitent.

Runar Jordåen:

Dette strøket, kjent som Kalfaret, er kjent som Bergens beste vestkant, hvor de mest velstående familiene bodde.

Kalfaret var hjemmet til Bergens overklasse. Her bodde byens mest fremstående familier.

Bjørn André Widvey:

I dette majestetiske, brune huset med små rutete vinduer og en gang stor hage, ble det i 1914 født en gutt som senere skulle spille en sentral rolle i Norges skeive bevegelse.

Runar Jordåen:

Ja, guttens navn var Dermot Stuart Mack.

Dermot Mack i et lydopptak fra 1984:

Så jeg har inntrykk av at det er... Folk er ikke helt klar over at det var litt av en jobb vi gjennomførte.

Bjørn André Widvey:

Og her hørte vi faktisk Dermot Mack sjøl i et lydbåndopptak som Turid Eikvam gjorde med ham i 1984. Han er beskrevet som en gåtefull, nesten fantomaktig figur i skeiv historie.

Runar Jordåen:

Han ble født inn i den velstående Mack-familien. Faren var direktør, og moren kom fra den mektige Rieber-familien i Bergen.

Bjørn André Widvey:

Fra folketellingen i 1929 ser vi at husstanden besto av foreldre og tre sønner.

Runar Jordåen:

Ja, og de hadde også tjenestefolk: en stuepike, en barnepike og en kokkepike.

Bjørn André Widvey:

Boligen var romslig med syv rom, to tjenestepikerom, og et kjøkken.

Runar Jordåen:

Dette er jo en familie som er utrolig godt plassert i samfunnet. Folketellingen er fra 1922, da han var åtte år gammel og nettopp begynt i skolen. Han var en av de aller mest privilegerte i Bergen. Det var mye fattigdom og enormt store klasseforskjeller.

Bjørn André Widvey:

Dermot bodde i Bergen til han var 19, deretter flyttet han til Oslo.

Runar Jordåen:

Ja, han gikk den naturlige veien videre fra Katedralskolen, til Universitetet i Oslo, som på den tiden var landets eneste universitet, for å studere juss. Han avsluttet sine juridiske studier i 1938 og det er antydnet at han jobbet en stund i riksrevisjonen.

Men med utbruddet av krigen endret livet seg. Interessant nok, i denne perioden hadde han sin første homofile opplevelse.

Selv om han hadde hatt et møte med en person, var det først under krigen at han virkelig begynte å utforske og engasjere seg i det homofile miljøet i Oslo. På den tiden var det vanlig for homofile menn å møtes på bestemte steder rundt byen, som parker og offentlige toaletter, kjent som pissoarer.

Dermot hadde ikke spesielt sansen for selve pissoarene, men det som skjedde rundt dem var av interesse for ham. Disse stedene var ofte treffpunkter hvor man kunne komme i kontakt med andre og kanskje komme inn i en homofil krets.

Ironisk nok ble disse møtestedene enda mer aktive under krigen. På grunn av mørkleggingen som ble innført under krigen, kunne folk skjule sin identitet enda bedre, noe som kanskje gjorde det litt enklere for de som ønsket å utforske sin seksualitet uten frykt for å bli oppdaget.

Bjørn André Widvey:

Og her var det jo sånn at der var både tyske soldater og norske menn som møttes.

Dermot Mack, opptaket fra 1984:

I 40-årene, under krigen, da var mørkleggingen veldig spennende. Og da var det en viss, innbiller jeg meg, at flere homofile kom ut, nettopp på grunn av mørkleggingen. For da var de ikke så redde. Og det var da jeg skaffet meg kontakter. Jeg kom inn i en sånn krets.

Turid Eikvam:

Hvordan skjedde det?

Dermot Mack:

På gaten.

Turid Eikvam:

Sånn tilfeldig, eller var det en gate hvor man visste det gikk homofile?

Dermot Mack:

Altså, jeg er ikke noe begeistret for pissoarer.

Turid Eikvam:

Nei, nei men.

Dermot Mack:

Men altså... Omkring disse pissoarene var det litt sånn... bevegelser.

Og det var ikke så få tyskere også som....

Turid Eikvam:

Hva da? Ikke så få tyskere, nei. Var ikke det skummelt, da?

Dermot Mack:

Der hadde de homofile, i alle fall de jeg kjente, en litt eiendommelig holdning, for ... Altså. Kvinnene ble kalt tyskertøser, men homofile... (ler litt)

Turid Eikvam:

Ble ikke kalt noe?

Dermot Mack:

Nei.

Turid Eikvam:

Men det var ikke en sånn holdning at man ikke skulle gå dit, da? Ikke treffe tyskere?

Dermot Mack:

Ikke noe utpreget, må jeg si. Det burde vært det.

Turid Eikvam:

Ja. Det burde jo det.

Bjørn André Widvey:

Men han jobbet som dommerfullmektig under krigen. Hvordan kunne han jobbe under tysk okkupasjon? Fulgte han tysk lov, eller var det norske lover som fortsatt gjaldt?

Runar Jordåen:

Han håndhevet i hovedsak det norske lovverket. Det var særdomstoler, både norske og tyske, som håndterte de mer undertrykkende lovene. Generelt forsøkte den norske dommerstanden å fortsette som vanlig, unngå de mest ekstreme sakene. Men det er en diskusjon verdt. Han fikk stillingen som dommerfullmektig på Hamar i 1942. Vi vet lite om denne tiden, bortsett fra at han flyktet til Sverige i 1944. Han sier selv at han jobbet for den norske delegasjonen i Stockholm.

Bjørn André Widvey:

Hvorfor valgte han å flykte til Sverige?

Runar Jordåen:

Det er vanskelig å si. Noen flyktet pga. motstandsarbeid, andre av forskjellige grunner.

Bjørn André Widvey:

Etter krigen kom han tilbake til Norge, jobbet kort tid og begynte deretter å leve av sin formue. Han må ha hatt en god sum.

Turid Eikvam i opptaket fra 1984:

Men du gikk vel ikke uten jobb i...

Dermot Mack:

Joda. Jeg gikk uten jobb i mange år.

Turid Eikvam:

Så du hadde dette som heldags beskjeftigelse?

Dermot Mack:

Ja, etter hvert blir det ikke heldags beskjeftigelse. Men de første årene ble det heldags beskjeftigelse.

Turid Eikvam:

Men hvordan kunne du livnære deg, da? Hadde du forsørger, eller?

Dermot Mack:

Ja, jeg... Det er fryktelig å si, men jeg hadde formue.

Turid Eikvam:

Ja, nettopp! Formue. Akkurat. Så du brukte en del av formuen din på å leve disse årene og jobbe for homofile?

Dermot Mack:

Ja. Og så må jeg si at jeg spyttet litt til, for vi hadde ikke penger til å dekke utgifter til advokat.

Turid Eikvam:

Så det har du dekket?

Dermot Mack:

Delvis. Men det var innsamling. Og det må jeg si, at de var veldig generøse. Men altså at tallet var så lite. Men altså...

Turid Eikvam:

Jeg er veldig imponert over en sånn innsats.

Runar Jordåen:

Familien hans, spesielt på morsiden, var velstående. Hans far var direktør for Det norske salt kompani, en av de rikeste i Bergen.

Bjørn André Widvey:

Den 20. mai i 1950 ble han involvert med "Den norske seksjon av forbundet av 1948", Norges første LGBTQ-organisasjon. Hvordan var den tidlige aktiviteten?

Runar Jordåen:

"Forbundet av 1948" startet i Danmark i 1948, med seksjoner i Sverige og Norge. Den norske seksjonen ble etablert i 1950. Rolf Løvaas ble første formann. De møtte utfordringer med ledelsen i København, som til slutt førte til en uavhengig norsk organisasjon.

Bjørn André Widvey:

Dermot Mack ble formann i 1953. Han forteller i samtalen med Turid Eikvam om aktivitetene de første årene:

Dermot Mack i opptaket fra 1984:

Altså, der hadde vi et problem etter jeg kom inn, fordi vi skulle jo ha såkalt selskaperlig samvær. Og da måtte vi være.... Og den gangen var det jo langt færre... lokaler til utleie. Medlemmene ville være anonyme. Altså... Man skulle stille seg selv. Det var fryktelig vanskelig å ordne, for de fleste lokaler var med servering. Og medlemmene ville ikke ha det. Så vi holdt oss til idrettslokaler. Det var en gang... Et lokale oppe på Tåsen. Der fikk vi lokale. Ettersom det var bare sånn... 20 mennesker på de møtene, så måtte ikke det være for stort. Det skulle ikke virke for tomt.

Runar Jordåen:

Når han ble formann, skilte den norske seksjonen seg fra den danske. Han kan ses på som den første formannen for den norske "Forbundet av 1948".

Bjørn André Widvey:

Og han var personlig ansvarlig for å sile medlemmer. Han intervjuet de som ønsket å bli medlemmer.

Runar Jordåen:

Ja, han og et styremedlem møtte potensielle medlemmer på kafé. De vurderte om de var respektable og anstendig nok for forbundet. Derimot var veldig nøye med dette.

Bjørn André Widvey:

Så vidt jeg har forstått, ønsket han medlemmer som ikke umiddelbart kunne identifiseres som lesbiske eller homofile. Synlige stereotyper, som for eksempel frisører og servitører, var ikke ønsket.

Runar Jordåen:

Ja, det er sagt at de foretrakk middelklassehomser og til en viss grad lesber.

Bjørn André Widvey:

Så han la seg på det man kalte «respektabilitets-linjen»?

Runar Jordåen:

Ja, dette reflekterte hans syn på respektabilitet. De var anonyme, men skulle også være respektable. Dermot var også mot pornografi og visse publikasjoner fra København som viste yngre menn. Dette skapte en indre motsetninger. Her var Rolf Løvaas ikke helt enig.

Bjørn André Widvey:

Forbundet var veldig opptatt av diskresjon. Medlemspost og kontingent betaling ble skjult under dekknavn.

Runar Jordåen:

Ja, de brukte dekknavnet "Foreningen for By og Bygd." I utgangspunktet et intetsigende navn.

Bjørn André Widvey:

Han deltok også i internasjonalt arbeid for skeive rettigheter, deltok i internasjonale kongresser tidlig på femtitallet.

Runar Jordåen:

Ja, han var del av ISCE, en sammenslutning av homoorganisasjoner. Dette var den spede begynnelsen til homobevegelsen i Europa etter krigen. Han deltok i flere konferanser og skrev om det i medlemsbladet. Han hadde både tid og penger, og kunne arbeide for forbundet. Homobevegelsen har mye å takke det bergenske borgerskapet for. (Ier litt)

Bjørn André Widvey:

Ja, han kom fra det bergenske borgerskapet, snakket flere språk og det hjalp ham internasjonalt.

Runar Jordåen:

Han var diskret, brukte pseudonymet David Meyer når han skrev. Men han møtte offisielt psykiatere og andre, som representant for forbundet.

Bjørn André Widvey:

Arbeidet med å fjerne paragraf 213, som kriminaliserte forhold mellom menn, ble viktig for ham.

Dermot Mack, opptaket fra 1984:

Etter et år kom jo dette forslaget fram fra myndighetene om endring av paragraf 213.

Og da jeg... Ja, altså...

Da kom man i en ny situasjon.

Før dette hadde vi en gruppe som kun representerte seg selv.

Altså 50 homofile som liksom...

Men altså, da dette lovforslaget kom opp, og man skulle angripe det, så ble man plutselig kastet inn i en ny situasjon.

Da skulle den lille gruppen representere alle homofile i hele Norge.

Og personlig synes jeg det var...

Jeg var fryktelig lite begeistret over den ansvarsfulle stillingen, ikke sant, som jeg plutselig var hevet opp i.

Bjørn André Widvey:

Så vidt jeg forstår, var det bevegelse rundt paragraf 213. Den skulle kanskje erstattes med en ny, aktiv paragraf.

Runar Jordåen:

Forbundet hadde allerede et ønske om å fjerne denne bestemte paragrafen. Selv om den i stor grad var en sovende paragraf, bar den en tung symbolverdi. Et eksempel på dette er at innenfor samme

paragraf, ble sex med dyr forbudt. Dette ga paragrafen en sterk negativ assosiasjon og forsterket det negative synet på homofili i samfunnet. Derfor følte mange at den burde fjernes.

Når straffelovrådet kom med sitt forslag, innebar det at istedenfor å fjerne den, skulle det innføres en levende paragraf med en seksuell lavalder på 18 år for homofile, som er to år høyere enn for heterofile. Forslaget inkluderte også sterke begrensninger for homofile organisasjoners virksomhet. I praksis betydde det blant annet at organisasjonene, som forbundet, ikke ville få anledning til å annonsere i aviser. Dette var et kraftig angrep som de følte et sterkt behov for å motarbeide.

Bjørn André Widvey:

Sammenlignet med våre naboland, Sverige og Danmark, var Norge på den tiden definitivt det mest liberale landet når det gjaldt paragraf 213.

Runar Jordåen:

Ja, det kan man absolutt argumentere for. Dermot pekte også på dette ved flere anledninger. Han beskrev paragrafen som "død" og "sovende". I både Sverige og Danmark hadde man ikke et generelt forbud som i Norge, men de hadde en høyere seksuell lavalder for homofile sammenlignet med heterofile. Dette gjorde at disse paragrafene i Sverige og Danmark ble aktivt brukt, noe som skapte en uheldig situasjon i disse landene.

Bjørn André Widvey:

Hvordan jobbet Dermot Mack aktivt for å forhindre at Norge fikk en høyere seksuell lavalder for homofile, og hvordan sørget han for at forslaget ble skrinlagt?

Runar Jordåen:

Dermot forsto viktigheten av å adressere dette. Han var i en posisjon hvor han kunne dedikere mye tid til saken. Kjernen i problemet var at noen av de ledende psykiaterne i Norge, som hadde deltatt i straffelovrådet – inkludert den fremtredende norske psykiateren Ørnulf Ødegård – hadde argumentert for å forhindre at folk ble homofile. De foreslo tiltak for å unngå at unge mennesker kom i kontakt med homofile og for å beskytte dem fra det noen kanskje ville kalle "homopropaganda".

Bjørn André Widvey:

Den såkalte forføringsteorien, ja. Dette kjenner vi fra Russlend i dag, for eksempel. Tanken om å ikke eksponere ungdommen for homofili.

Runar Jordåen:

Forføringsteorien er en del av dette tankegodset.

Bjørn André Widvey:

Vi hadde jo den kjente helsedirektøren Karl Evang som deltok i denne diskusjonen. Han uttalte klart og tydelig at man ikke kan bli "forført" til å bli homofil. Man er enten homofil, eller så er man ikke.

Runar Jordåen:

Nettopp, han hevdet at det ikke fantes bevis for denne "forføringsteorien" og betraktet den som tvilsom. Karl Evang hadde også fått støtte fra en rekke eksperter i denne saken. Han deltok på internasjonale konferanser hvor han mottok uttalelser fra eksperter, inkludert en nederlandsk

professor og flere danske psykiatere, som alle avviste denne teorien. De mente at hvis det skulle være noen risiko for "forføring", ville det være likt både for homofili og heterofili. Derfor burde aldersgrensen for samtykke være den samme for begge.

Bjørn André Widvey:

Men forslaget om en 18 års seksuell lavalder ble sendt til Stortinget. Imidlertid sendte Stortinget det tilbake til departementet i 1955, fordi de mente at det ikke var grundig nok utredet. Etter det skjedde det ikke mye mer med saken. La de det bare i en skuff?

Dermot Mack i intervjuet fra 1984:

Det gikk så flere år før det var mulig å få noen sikker opplysning om sakens gang. Inntil vi i 1960, rent uformelt fikk oppgitt at saken var skrinlagt for godt. Dette var uten tvil det beste for oss, siden lovforslaget hadde fått en så skjev start.

Runar Jordåen:

Det var det som skjedde. Departementet hadde allerede fjernet bestemmelsen som satte begrensninger på organisasjonens aktiviteter. Dermot så dette som en klar seier. Når det hele endte med at saken ble lagt på is, oppfattet han det som en bekreftelse på at de hadde gjort rett.

Han argumenterte med at selv om det ideelle utfallet ville vært å helt fjerne paragraf 213, var det bra at man ikke fikk de endringene. Dersom de hadde gjort endringene, ville paragrafen ha blitt aktivt benyttet, og det juridiske systemet ville ha blitt vant til å håndheve den. Dette ville ha gjort det mye vanskeligere å endre eller fjerne paragrafen senere. Som han sa, det er lettere å fjerne en sovende lov enn en som er i aktiv bruk.

Bjørn André Widvey:

Og likevel skulle det gå nesten 20 år før den ble avskaffet i 1972.

Runar Jordåen:

Ja, hans argument er at arbeidet som ble utført på 50-tallet la det fundamentale grunnlaget for det som skjedde mot slutten av 60-tallet og frem mot avskaffelsen i 1972. På denne tiden trådte Kim Friele frem og kjempet en viktig kamp. Men hans påpekning av viktigheten av arbeidet på 50-tallet tror jeg er helt korrekt.

Bjørn André Widvey:

Men etter denne betydningsfulle seieren trakk han seg tilbake fra forbundet. Det virker som om han rett og slett hadde blitt utmattet av all innsatsen han la ned.

Runar Jordåen:

Ja, han trakk seg tilbake rundt 1962. Han deltok fremdeles i noen aktiviteter og bidro til medlemsbladet, men hovedsakelig var han aktiv i perioden fra 1952 til 1962. I løpet av denne tiden kan man argumentere for at han var en av de viktigste skikkelsene og strategene som formet forbundet til det det var i den perioden.

Bjørn André Widvey:

I dagens diskusjon om den skeive bevegelsen fra tidligere tider, er det Kim Friele som ofte blir nevnt. Hvorfor har vi egentlig ikke hørt mer om Dermot Mac?

Runar Jordåen:

Kim Friele var utvilsomt en sentral skikkelse. Hun var høyt profilert, ledet en aktiv kampanje sammen med andre for å få avskaffet paragrafen i 1972, og var en fremtredende figur utover 70- og 80-tallet. Dette er ubestridelig, og det er ikke sånn at Dermot Mac har gått fullstendig upåaktet hen.

Men en av grunnene til at han kanskje ikke er like kjent, kan være at han representerte en annen tid og en annen tilnærming til kampen. Han sto for anonymitet og en kamp som ikke nødvendigvis ble fullført, siden paragrafen ikke ble opphevet i hans tid.

Hans metoder og holdninger kan virke fremmede og fjerne for oss i dag. Likevel er det viktig å anerkjenne at han la et solid grunnlag på 1950-tallet.

Hans innsats fortjener å bli husket, og nå har vi en dypere forståelse for hans bakgrunn, spesielt når vi reflekterer over det her ved villaen i Kalvedalsveien.

Bjørn André Widvey:

Som får nytt liv. Det er jo en stor oppussing på gang. Så ja, og vi er liten stund, så er det ingen som ser at dette huset er over 100 år.

Runar Jordåen:

Nei. (latter)

Dermot Mack:

Så jeg har inntrykk av at det er... Folk er ikke helt klar over at det var litt av en jobb vi gjennomførte.

Utannonsering:

Du har hørt den første episoden i vår nye podcastserie Skeiv historie fra Skeivt arkiv. Vi håper du har likt det du har hørt og at du abonnerer på denne serien og list det du har hørt og at du abonnerer på denne serien, slik at du ikke går glipp av noen episoder.

Skeivt arkiv er det nasjonale kunnskapssenteret for historien om kjønns og seksualitetsmangfoldet i Norge. Husk at du også finner oss på nett. Og i sosiale medier.